

2024 Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli Kapsamında Hazırlanan 5. Sınıf Türkçe ve Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarının Görünümü

Hilal SOYSAL^a, Serdar AKBULUT²

¹Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Manisa, Türkiye
<https://orcid.org/0009-0006-0682-2971>

²Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Manisa, Türkiye
<https://orcid.org/0000-0002-5809-1481>

Araştırma Makalesi

DOI: 10.5281/zenodo.14563283

Özet

Bu çalışma, 2024 Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli kapsamında yenilenen 5. sınıf Türkçe ve Sosyal Bilgiler ders kitaplarının, Birleşmiş Milletler tarafından belirlenen Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları'na (SKA) ne düzeyde yer verdiğini incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırma kapsamında, Türkçe ve Sosyal Bilgiler ders kitaplarının içeriklerinde SKA başlıklarının görünürlük düzeyi, tematik dağılımı ve ele alınış biçimi doküman analizi yöntemiyle incelenmiştir. Çalışmada, Millî Eğitim Bakanlığınca hazırlanan Türkçe ve Sosyal Bilgiler ders kitapları, Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları'na (SKA) uygun tematik çerçeve içerisinde incelenmiştir. Araştırmanın bulguları, Türkçe ders kitaplarının SKA'lara sınırlı bir kapsamda yer verdiğini göstermektedir. "Yoksulluğa Son," "Açlığa Son," "Sağlık ve Kaliteli Yaşam," "Nitelikli Eğitim" ve "Toplumsal Cinsiyet Eşitliği" gibi başlıklar ele alınmış olmakla birlikte, çevresel ve küresel öneme sahip "Temiz Su ve Sanitasyon," "Sudaki Yaşam" ve "Erişilebilir ve Temiz Enerji" gibi hedeflere hiç yer verilmediği görülmüştür. Türkçe ders kitaplarının daha çok bireysel farkındalık yaratmaya yönelik temalara odaklandığı ve SKA'ların yalnızca belirli yönlerini işlediği belirlenmiştir. Sosyal Bilgiler ders kitaplarının ise daha geniş bir SKA yelpazesi sunduğu, özellikle "Eşitsizliklerin Azaltılması," "İklim Eylemi" ve "Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar" gibi başlıklara daha sık yer verdiğini tespit edilmiştir. Ancak, Sosyal Bilgiler kitaplarında da "Temiz Su ve Sanitasyon" ve "Barış, Adalet ve Güçlü Kurumlar" gibi başlıkların sınırlı kaldığı ya da ele alınmadığı gözlemlenmiştir. Bu bulgular, Türkçe ve Sosyal Bilgiler ders kitaplarında SKA temalarının ele alınmasında belirgin farklılıklar ve eksiklikler olduğunu ortaya koymaktadır. Eğitim materyallerinin SKA'ları daha dengeli ve kapsamlı bir şekilde işleyerek öğrencilerin sürdürülebilirlik bilincini geliştirmesi gerektiği düşünülmektedir. Araştırma sonuçlarına dayanarak, eksik kalan SKA başlıklarının ders kitaplarına entegre edilmesi ve sürdürülebilir kalkınma temalarının çeşitli içerik ve yöntemlerle zenginleştirilmesi önerilmektedir.

Anahtar Sözcükler: Türkçe Ders Kitapları, Sosyal Bilgiler Ders Kitapları, Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (SKA), Sürdürülebilirlik Eğitimi.

The Representation of Sustainable Development Goals in 5th Grade Turkish and Social Studies Textbooks Prepared Under the 2024 Türkiye Century Education Model

Research Article

DOI: 10.5281/zenodo.14563283

Abstract

This study aims to analyze the extent to which the 5th-grade Turkish and Social Studies textbooks, revised within the framework of the 2024 Türkiye Century Education Model, address the United Nations' Sustainable Development Goals (SDGs). Using a document analysis method, the study evaluates the visibility, thematic distribution, and representation of SDG topics in the content of these textbooks. Officially approved by the Ministry of National Education, the textbooks were examined through a systematic thematic framework. The findings reveal that Turkish textbooks include SDGs in a limited capacity, focusing mainly on topics such as "No Poverty," "Zero Hunger," "Good Health and Well-being," "Quality Education," and "Gender Equality." However, crucial environmental and global priorities such as "Clean Water and Sanitation," "Life Below Water," and "Affordable and Clean Energy" are entirely absent. The results indicate that Turkish textbooks emphasize individual awareness and address SDGs from a narrow perspective. In contrast, Social Studies textbooks provide broader coverage of SDGs, particularly highlighting themes such as "Reduced Inequalities," "Climate Action," and "Sustainable Cities and Communities." Nevertheless, these textbooks also exhibit limitations, with goals like "Clean Water and Sanitation" and "Peace, Justice, and Strong Institutions" receiving minimal or no attention. These findings highlight significant disparities and omissions in how SDG themes are addressed across both subject areas. The study suggests that educational materials should integrate SDGs more comprehensively and equitably to enhance students' awareness of sustainability. Based on the research findings, it is recommended that the missing SDG topics be integrated into the textbooks and that sustainable development themes be enriched through diverse content and methods.

Keywords: Turkish Textbooks, Social Studies Textbooks, Sustainable Development Goals (SDGs), Sustainability Education.

Atıf için (cite as): Soysal, H. & Akbulut, S. (2024). 2024 Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli kapsamında hazırlanan 5. sınıf Türkçe ve sosyal bilgiler ders kitaplarında sürdürülebilir kalkınma amaçlarının görünümü. *Journal of Emerging Educational Studies*, 1(1), 33-46. <https://doi.org/10.5281/zenodo.14563283>

GİRİŞ

Sürdürülebilirlik, günümüz dünyasının öncelikli konularından biri olarak toplumsal, ekonomik ve çevresel dengeyi korumayı amaçlamaktadır. Bu kavram, mevcut kaynakları tüketirken gelecek nesillerin yaşam koşullarını riske etmeden hareket etme anlayışına dayanır. İlk kez Brundtland Raporu'nda (1987) "Bugünün gereksinimlerini, gelecek nesillerin kendi gereksinimlerini karşılama olanaklarını tehlikeye atmadan karşılayan kalkınma" olarak tanımlanan sürdürülebilirlik, yalnızca doğal çevrenin korunmasıyla sınırlı olmayıp, aynı zamanda sosyal eşitliğin sağlanması ve ekonomik sistemlerin uzun vadeli dayanıklılığını da içermektedir (Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu [WCED], 1987). Bununla birlikte sürdürülebilir kalkınma, çevreye saygılı olurken insanların yaşam kalitesinin iyileştirilmesi anlamına gelmektedir (Çelik, 2006, s. 21). Sürdürülebilirliğin bu çok katmanlı bir yapıya sahip olması, bireylerin çevresel farkındalıklarının artırılmasından daha fazlasını ifade etmekte; toplumsal refah ve ekonomik adaletin bir arada gözetilmesi gerektiğini vurgulamaktadır (Leal Filho vd.,2019). Özellikle son yıllarda artan ve küresel çapta da dünyamızı etkileyen küresel ısınma, artan çevre kirliliği, temiz suya erişim ve sosyoekonomik eşitsizlikler gibi sorunlar sürdürülebilirliği çok önemli bir konuma getirmiştir (Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli [IPCC], 2018).

Bu bağlamda, Birleşmiş Milletler (BM) tarafından 2015'te belirlenen "Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları" (SKA), küresel düzeyde sürdürülebilirliği sağlamak için kapsamlı bir öneri sunmaktadır. Sürdürülebilir kalkınmanın çevresel, ekonomik ve sosyal olarak üç temel bileşeni ve boyutu bulunmaktadır (Siraj-Blatchford vd.,2010). Bu amaçlar, yoksulluğun ortadan kaldırılması, toplumsal eşitsizliklerin azaltılması ve doğal kaynakların korunması gibi temel hedefleri içeren 17 ana başlık (yoksulluğu ortadan kaldırma, açlığı bitirme, sağlıklı yaşamı teşvik etme, nitelikli eğitim sağlama, toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlama, temiz suya ve sanitasyona erişimi artırma, temiz enerjiye geçiş, insanca iş koşulları yaratma, ekonomik büyümeyi destekleme, eşitsizlikleri azaltma, sürdürülebilir şehirler inşa etme, sorumlu üretim ve tüketimi teşvik etme, iklim değişikliğiyle mücadele, deniz ve karasal yaşamı koruma, barışı sağlama, adaleti tesis etme ve güçlü kurumlar oluşturma) ve 169 alt hedeften oluşmaktadır (BM, 2015a; 2015b). BM'nin "2030 Gündemi" çerçevesinde tanımlanan bu hedefler, yalnızca hükümetler ve uluslararası kuruluşların değil, bireylerin, toplulukların ve çeşitli kurumların iş birliğini gerektiren kapsamlı bir dönüşüm öngörmektedir (BM, 2015a). Özellikle gelişmekte olan ülkeler için SKA'ların benimsenmesi, küresel eşitsizliklerin azaltılmasında ve sürdürülebilir bir kalkınma sağlanmasında kilit bir role sahiptir (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı [UNDP], 2020).

Eğitim, sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmak için en etkili yollardan biri olarak görülmektedir. UNESCO tarafından 2019 yılında yayımlanan bir raporda; eğitim yoluyla bireylerin sürdürülebilir kalkınma hedeflerine yönelik bilinç düzeylerinin arttırılmasının, belirlenen hedeflerin gerçekleştirilmesi için önemli bir aşama olduğu belirtilmiştir (UNESCO, 2019). Eğitim, bireylere sadece teorik bilgi kazandırmakla kalmamakta; aynı zamanda bu bilgiyi toplumun bütününde fayda yaratacak şekilde etkili bir biçimde kullanmalarını sağlayan bir ortam sunmaktadır (Sterling, 2010). Bu bağlamda Bertrand ve Dora Russell'ın 1923 yılında ortaya koyduğu "sanayileşmenin kontrolsüz ilerlemesinin gelecekteki nesiller için ciddi sorunlara yol açabileceği" savı, bu konunun tarihsel derinliğini de ifade etmektedir (Russell, 2009). Günümüzde ise çevresel duyarlılık ve sürdürülebilir kalkınma becerilerinin

bireylere kazandırılması, sadece eğitim politikalarının bir gereği değil, aynı zamanda toplumsal bir gereklilik olarak kendini göstermektedir (Leal Filho vd.,2019).

Eğitim sistemi içerisinde birincil kaynak olan ders kitapları, sürdürülebilir kalkınma bilincinin öğrencilere kazandırılması açısından temel araçlardan biri olarak nitelendirilebilir. Millî Eğitim Bakanlığı'na (MEB) göre ders kitapları, eğitim müfredatının hedeflerini somutlaştıran ve öğrencilerin çevresel, sosyal ve ekonomik sorumluluklarını anlamalarını destekleyen kaynaklardır (MEB, 2021). Araştırmalar da ders kitaplarında sürdürülebilir kalkınma temalarının işlenmesinin öğrencilerin çevresel farkındalık ve sürdürülebilir davranış geliştirme becerilerini artırmada etkili olduğunu göstermektedir (Bayram ve Çengelci Köse, 2023; Dere & Çınıkaya, 2023). Bu nedenle özellikle Hayat Bilgisi, Türkçe ve Sosyal Bilgiler gibi temel derslerde bu temaların ele alınması, bireylerin erken yaşlardan itibaren sürdürülebilirlik bilincini kazanmalarına katkı sağlamaktadır (Engin, 2010; Güngör, 2023).

Sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin eğitimle ilişkisinin incelendiği çok sayıda araştırma bulunmaktadır. Örneğin, Demirbaş (2011), coğrafya derslerinin sürdürülebilir kalkınmayı destekleme potansiyelini incelemiş ve bu derslerin çevresel farkındalık oluşturmada önemli bir araç olduğunu tespit etmiştir. İşler (2023), sosyal bilgiler ders kitaplarını incelemiş ve bu kitapların sürdürülebilir kalkınma hedeflerine uyumunun, öğrencilere çevresel ve sosyal sorumluluk bilinci kazandırmada etkili olduğunu göstermiştir. Bir diğer çalışmada ise Güngör (2023), okul öncesi çocuk kitaplarının çevre bilincinin temellerini oluşturmadaki rolüne dikkat çekmiştir. Bayram ve Çengelci Köse'nin (2023) ile Demirbaş'ın (2011) ders kitaplarında sürdürülebilirlik temalarını ele alan çalışması, bu konunun yalnızca akademik bir konu olmadığını aksine toplumun tüm kesimlerini ilgilendiren önemli bir olgu olduğunu ortaya koymaktadır.

2024 yılında yayımlanan ve Türk eğitim sistemi için yeni bir bakış açısı ortaya koymayı amaçlayan Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli, Türk eğitim sisteminde sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin uygulamaya geçirilmesine yönelik önemli bir bakış sunmaktadır. Bu model, öğrencilerin yalnızca bilgiye dayalı bir eğitimden geçmesini değil; aynı zamanda değerler, erdemler ve çevresel duyarlılıklarla zenginleştirilmiş bir eğitim yaşantısından geçmesini amaçlamaktadır (MEB, 2024). Modelin temel söylemlerinden biri olan "erdem-değer-eylem" yaklaşımı, öğrencilerin yalnızca bilgiyi öğrenmelerini değil, bu bilgiyi hayatlarında etkin bir şekilde kullanmalarını incelemektedir. Bu bağlamda ders kitaplarının bu modele uyumlu hale getirilmesi, sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmada önemli görülmektedir.

Sonuç olarak, sürdürülebilirlik bilincinin bireylere erken yaşlardan itibaren kazandırılması, çevresel, sosyal ve ekonomik sorunların çözümüne katkı sağlayacak etkili bir yaklaşım olarak öne çıkmaktadır. Özellikle Türkçe ve Sosyal Bilgiler gibi temel derslerde sürdürülebilirlik temalarının işlenmesi, öğrencilerin bu kavramları derinlemesine anlamalarını ve günlük yaşamlarında uygulamalarını kolaylaştıracaktır. Ders kitapları, sürdürülebilir kalkınma hedeflerini destekleyen içeriklerle donatıldığında, bireylerin çevresel duyarlılık ve sosyal sorumluluk bilinci kazanmaları açısından önemli bir araçtır. Ancak, mevcut ders kitaplarının sürdürülebilir kalkınma hedefleriyle ne ölçüde uyumlu olduğu ve bu hedeflerin ne kadar etkin bir şekilde işlendiğinin tespit edilmesi bu amaçların gerçekleştirilmesi için gerekli bir adımdır. Bu noktadan hareketle bu çalışma, Türkçe ve Sosyal Bilgiler ders kitaplarının sürdürülebilir kalkınma hedefleriyle uyumu incelenecektir.

YÖNTEM

Araştırma Deseni

Bu araştırmada, basılı materyaller olan ders kitapları inceleneceğinden nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi yöntemi tercih edilmiştir. Doküman analizi yöntemi ile yazılı materyallerden bilgi çıkarma ve bu bilgiyi sistematik şekilde analiz etme süreci kolaylıkla yapılabildiğinden sürdürülebilir kalkınma temalarının ders kitaplarındaki görünümünün belirlenmesinde de kullanılmıştır.

Veri Kaynakları

Araştırmanın temel veri kaynakları, 2024-2025 eğitim-öğretim yılında basılmış olan ve 5. sınıflar için hazırlanan “T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Orta Okul ve İmam Hatip Orta Okulu Türkçe Ders Kitabı” ile “T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Orta Okul ve İmam Hatip Orta Okulu Sosyal Bilgiler Ders Kitabı”dır. 2024 Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli’nin 2024-2025 eğitim-öğretim yılında 1, 5 ve 9. sınıflarda uygulanmaya başlaması nedeniyle 5. sınıf düzeyindeki ders kitapları erken yaşta sürdürülebilirlik bilinci kazandırılmasına uygun olabileceği için seçilmiştir. İlgili derslerin kitapları güz ve bahar dönemlerinde kullanılmak üzere 2 kitaptan oluşmaktadır.

Veri Toplama Süreci ve Verilerin Analizi

Araştırmada veriler, ders kitaplarında sürdürülebilir kalkınma temalarıyla ilgili içeriklerin, etkinliklerin ve kavramların belirlenmesi amacıyla toplanmıştır. Sistemli bir şekilde yapılan bu inceleme, tematik bir çerçeve üzerinden yürütülmüş ve ders kitaplarındaki sürdürülebilirlik temalarının kapsamı değerlendirilmiştir.

Elde edilen veriler, betimsel analiz tekniği kullanılarak analiz edilmiştir. Betimsel analiz, verilerin önceden belirlenen temalar doğrultusunda düzenlenmesi ve yorumlanmasını sağlayan bir tekniktir. Bu süreçte, ders kitaplarındaki metinler, görseller ve etkinlikler incelenmiş ve belirlenen temalar çerçevesinde analiz gerçekleştirilmiştir. Böylece, sürdürülebilir kalkınma ile ilişkili kavramların kitaplarda nasıl işlendiği ve öğrencilere nasıl sunulduğu belirlenmeye çalışılmıştır.

Araştırmanın güvenilirliğini artırmak için veri analizi, iki farklı araştırmacı tarafından bağımsız olarak gerçekleştirilmiştir. Araştırmacılar tarafından yapılan bağımsız kodlamalar arasında yüksek düzeyde uyum sağlanmış ve bu uyum, Cohen’in Kappa katsayısı ile 0.85 olarak ölçülmüştür. Kodlama sürecinde oluşan farklılıklar, araştırmacıların ortak görüşleri doğrultusunda giderilmiş ve analiz süreci tamamlanmıştır.

BULGULAR

Bu bölümde, 5. sınıf Türkçe ve Sosyal Bilgiler ders kitaplarının Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (SKA) ile uyum düzeyleri incelenmiştir. Bulgular, derslere göre iki ayrı başlık altında, tablodaki verilere dayalı olarak sunulmuştur.

1. 5. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarında Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarının (SKA) Görünümü

Tablo 1. 5. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarında Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarının (SKA) Görünüm Sıklığı

Temalar/Bilgiler	1. Kitap	2. Kitap	TOPLAM
Yoksulluğa Son	2	0	2
Açlığa Son	1	1	2
Sağlık ve Kaliteli Yaşam	1	2	3
Nitelikli Eğitim	4	0	4
Toplumsal Cinsiyet Eşitliği	2	1	3
Temiz Su ve Sanitasyon	0	0	0
Erişilebilir ve Temiz Enerji	0	0	0
İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme	1	0	1
Sanayi, Yenilikçilik ve Altyapı	0	0	0
Eşitsizliklerin Azaltılması	2	1	3
Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar	0	0	0
Sorumlu Üretim ve Tüketim	1	1	2
İklim Eylemi	3	2	5
Sudaki Yaşam	0	0	0
Karasal Yaşam	2	3	5
Barış, Adalet ve Güçlü Kurumlar	1	0	1
Amaçlar İçin Ortaklıklar	0	2	2

Türkçe ders kitaplarında Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (SKA) doğrultusundaki içeriklerin sınırlı olduğu gözlemlenmiştir. "Yoksulluğa Son" başlığı, yalnızca 1. kitapta iki kez işlenmiş, 2. kitapta ise bu temaya hiç yer verilmemiştir. Örneğin, 1. kitap sayfa 97'de "Meclis'te Yankılanan Hatıralar" metninde Mehmet Akif'in yoksulluğunu belirtmek için "Akif'in o günlerde sırtında paltosu yoktu. Soğuk kış günlerinde ceketle geziyor, kimi zaman da bir paltoyu birlikte kaldığı arkadaşıyla nöbetleşe kullanıyordu." diye belirtilmiştir. Benzer şekilde, "Açlığa Son" hedefi, her iki kitapta da birer kez ele alınmıştır. "Sağlık ve Kaliteli Yaşam" başlığı, 1. kitapta bir kez, 2. kitapta ise iki kez işlenmiş ve toplamda üç kez ele alınmıştır. Örneğin 2. kitap sayfa 120'de yer alan karekod okutulduğunda TRT'de yayınlanan "Nasreddin Hoca Zaman Yolcusu" çizgi filminden bir örnek gösterilmektedir. Çizgi filmde

çocuklar sağlıklı ve kaliteli yaşamı olan bir kişiyi gözlemlemeye dair olan ödevi için Nasreddin Hoca'yı gözlemler ve Nasreddin Hoca'nın sağlıklı ve dengeli beslendiğini, spor yaptığını, düzenli uyuduğunu vb. fark ederler. "Nitelikli Eğitim" başlığı ise yalnızca 1. kitapta dört kez işlenmiş ve diğer SKA hedeflerine kıyasla daha geniş bir yer bulmuştur. 1. kitap sayfa 116'da ise buna örnek olarak "Atatürk'ün Öğrenim Hayatı" biyografi tarzında ele alınmıştır.

5. sınıf Türkçe ders kitaplarında "Toplumsal Cinsiyet Eşitliği" konusu, 1. kitapta iki kez, 2. kitapta ise bir kez ele alınarak toplamda üç kez işlenmiştir. "Eşitsizliklerin Azaltılması" başlığına ise 1. kitapta iki kez, 2. kitapta ise bir kez yer verilmiştir. Örneğin 1. kitap sayfa 82'de karekodda yer alan "Ya İstiklal Ya Ölüm" filminin üçüncü dakikasında Meclis'e yeni bir isim bulmak için oylama yapıldığı görülmektedir. Bu oylama esnasında da bir kadına da söz hakkı verilmesi "Toplumsal Cinsiyet Eşitliği" konusunda önem taşımaktadır. Bunun yanı sıra, "Temiz Su ve Sanitasyon" ile "Erişilebilir ve Temiz Enerji" başlıklarının 5. sınıf Türkçe ders kitaplarında hiç yer almadığı tespit edilmiştir. Aynı şekilde, "Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar" teması da kitaplarda ele alınmamıştır.

Çevre temalı SKA başlıkları arasında yer alan "İklim Eylemi", toplamda üç kez olacak şekilde 1. kitapta üç kez, 2. kitapta ise iki kez işlenmiştir. Bu başlık, öğrencileri bilinçlendirmek için 1. kitapta sayfa 120'de yer alan "Atatürk ve Çiftlik" metninde işlenmiştir. Karasal Yaşam başlığı ise 1. kitapta iki kez, 2. kitapta ise üç kez işlenmiş olup, toplamda beş kez ele alınmıştır. Ancak "Sudaki Yaşam" başlığı her iki kitapta da hiç yer almamıştır. Son olarak, "Barış, Adalet ve Güçlü Kurumlar" ve "Amaçlar İçin Ortaklıklar" başlıkları, 5. sınıf Türkçe ders kitaplarında iki kez işlenmiştir. Genel olarak bakıldığında, Türkçe ders kitaplarında SKA temalarının sınırlı bir şekilde işlendiği görülmüştür.

2. 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarının (SKA) Görünümü

Tablo 2. 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarının (SKA) Görünüm Sıklığı

Temalar/Bilgiler	1. Kitap	2. Kitap	TOPLAM
Yoksulluğa Son	6	0	6
Açlığa Son	4	0	4
Sağlık ve Kaliteli Yaşam	2	1	3
Nitelikli Eğitim	3	2	5
Toplumsal Cinsiyet Eşitliği	1	5	6
Temiz Su ve Sanitasyon	0	0	0
Erişilebilir ve Temiz Enerji	0	1	1
İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme	2	0	2
Sanayi, Yenilikçilik ve Altyapı	0	0	0
Eşitsizliklerin Azaltılması	7	6	13
Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar	6	0	4
Sorumlu Üretim ve Tüketim	1	3	4

5. Sınıf Türkçe ve Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarının Görünümü

İklim Eylemi	8	1	9
Sudaki Yaşam	4	1	5
Karasal Yaşam	3	0	3
Barış, Adalet ve Güçlü Kurumlar	0	0	0
Amaçlar İçin Ortaklıklar	0	0	0

Sosyal Bilgiler ders kitaplarında Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları'nın (SKA) geniş bir şekilde ele alındığı, ancak kitaplar arasında SKA'ların görünüm sıklığı açısından bazı farklılıklar bulunduğu tespit edilmiştir. Örneğin, "Yoksulluğa Son" teması 5. sınıf sosyal bilgiler 1. kitapta altı kez işlenmişken 2. kitapta bu başlığa yönelik içerik görülebilmiştir. "Yoksulluğa Son" temasına örnek olarak, 1. kitap sayfa 34'te görselde yer alan sadaka taşı Selçuklu ve Osmanlı Dönemi'nde ihtiyaç sahibi kişilerin gecenin geç saatlerinde kimseye görünmeden ihtiyacı kadar olan parayı bu taşın içinden almasına sebep olduğu açıklanmaktadır. Benzer şekilde, "Açlığa Son" başlığı da 1. kitapta dört kez işlenmiş olup, 2. kitapta hiç yer almamıştır. "Sağlık ve Kaliteli Yaşam" 1. Kitapta iki kez işlenmiş, 2. kitapta 1 kez ele alınmış ve toplamda üç kez işlenmiştir.

"Nitelikli Eğitim" başlığı her iki kitapta da yer almış olup, 1. kitapta üç kez, 2. kitapta ise iki kez ele alınmıştır. "Nitelikli Eğitim" başlığına yönelik örnek olarak; 5. sınıf sosyal bilgiler 2. kitap sayfa 43'te Anayasanın 27. Maddesi olan "Herkes, bilim ve sanatı serbestçe öğrenme ve öğretme, açıklama, yayma ve bu alanlarda her türlü araştırma hakkına sahiptir." cümlesi nitelikli eğitimin herkes için bir ihtiyaç olmasına dikkat çekmektedir. Ayrıca "Toplumsal Cinsiyet Eşitliği" teması 1. kitapta bir kez, 2. kitapta ise beş kez işlenmiş olup, toplamda 6 kez ele alınmıştır. Buna örnek olarak, 2. kitap sayfa 16'da "Bu hak ve özgürlükler; dini, cinsiyeti, yaşı, mesleği ne olursa olsun herkese eşit olarak tanınmıştır." cümlesiyle temel hak ve özgürlüklerin kadın, erkek ya da çocuk fark etmeksizin herkes için geçerli olduğuna dikkat çekmektedir. "Temiz Su ve Sanitasyon" başlığı her iki kitapta da yer almamış, "Erişilebilir ve Temiz Enerji" başlığı ise yalnızca 2. kitapta bir kez işlenmiştir.

"Eşitsizliklerin Azaltılması" başlığı Sosyal Bilgiler kitaplarında en sık ele alınan tema olmuştur. Bu tema, 1. kitapta yedi kez, 2. kitapta ise altı kez işlenmiş ve toplamda 13 kez yer almıştır. Buna örnek olarak 1. kitap sayfa 42'de yer alan haber metninde "Öğretmen, öğrenci ve velilerin bağışlarıyla 7 yılda Somali, Uganda, Togo, Tanzanya, Kamerun, Uganda, Çad, Hindistan, Pakistan, Nepal gibi ülkelerde yetimhane, mescit, okul, sağlık ocağı ve su kuyuları yaptırılmıştır..." cümlesi geçmektedir. Öte yandan "Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar" başlığı yalnızca 1. kitapta altı kez ele alınmıştır.

Çevreyle ilgili SKA başlıklarından "İklim Eylemi", 1. Kitapta sekiz kez işlenmiş, ancak 2. kitapta yalnızca bir kez yer almıştır. Bu temaya örnek vermek gerekirse; 2. kitap sayfa 77'de yer alan "Bu yüzden doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımı, atık yönetimi ve eski ürünlerin dönüştürülmesi kaynak ve enerji tasarrufu için oldukça önemlidir. Bunlarla birlikte hızlı yenilenebilir ve çevre dostu ürünler kullanmaya dikkat edilmelidir." cümlesi ile doğayı korumanın ancak insanların bilinçlenmesi ve sorumluluklarını yerine getirmesiyle mümkün olabileceği vurgulanmaktadır. Çevreyle ilgili diğer tema olan "Sudaki Yaşam" başlığı 1. kitapta dört kez işlenirken, 2. kitapta yalnızca bir kez ele alınmıştır. Bu temanın örnek bir işlenişi; 1.

kitap sayfa 66'da T.C. Millî Eğitim Bakanlığı ve TEMA iş birliği ile "Su Kardeşliği" projesi kapsamında çocuklara yönelik su varlığının yaşam için önemi, su kirliliği, su tasarrufu, suyun sürdürülebilirliği ve su ayak izi konularında hazırlanan eğitim etkinlikleri gerçekleştirildiğinden bahsedilerek verilmiştir. Ayrıca "Karasal Yaşam" başlığı 1. kitapta üç kez işlenmiş, ancak 2. kitapta hiç ele alınmamıştır.

Son olarak, "Barış, Adalet ve Güçlü Kurumlar" ve "Amaçlar İçin Ortaklıklar" başlıklarına 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında hiç yer verilmemiştir. Bu bulgular, Sosyal Bilgiler ders kitaplarında bazı SKA hedeflerinin öne çıktığını, ancak bazı başlıkların tamamen göz ardı edildiğini göstermektedir. ders kitaplarında Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (SKA) doğrultusundaki içeriklerin sınırlı olduğu gözlemlenmiştir. "Yoksulluğa Son" başlığı, yalnızca 1. kitapta iki kez işlenmiş, 2. kitapta ise bu temaya hiç yer verilmemiştir. Örneğin, 1. kitap sayfa 97'de "Meclis'te Yankılanan Hatıralar" metninde Mehmet Akif'in yoksulluğunu belirtmek için "Akif'in o günlerde sırtında paltosu yoktu. Soğuk kış günlerinde ceketle geziyor, kimi zaman da bir paltoyu birlikte kaldığı arkadaşıyla nöbetleşe kullanıyordu." diye belirtilmiştir. Benzer şekilde, "Açlığa Son" hedefi, her iki kitapta da birer kez ele alınmıştır. "Sağlık ve Kaliteli Yaşam" başlığı, 1. kitapta bir kez, 2. kitapta ise iki kez işlenmiş ve toplamda üç kez ele alınmıştır. Örneğin 2. kitap sayfa 120'de yer alan karekod okutulduğunda TRT'de yayınlanan "Nasreddin Hoca Zaman Yolcusu" çizgi filminden bir örnek gösterilmektedir. Çizgi filmde çocuklar sağlıklı ve kaliteli yaşamı olan bir kişiyi gözlemlemeye dair olan ödevi için Nasreddin Hoca'yı gözlemlerler ve Nasreddin Hoca'nın sağlıklı ve dengeli beslendiğini, spor yaptığını, düzenli uyuduğunu vb. fark ederler. "Nitelikli Eğitim" başlığı ise yalnızca 1. kitapta dört kez işlenmiş ve diğer SKA hedeflerine kıyasla daha geniş bir yer bulmuştur. 1. kitap sayfa 116'da ise buna örnek olarak "Atatürk'ün Öğrenim Hayatı" biyografi tarzında ele alınmıştır.

5. sınıf Türkçe ders kitaplarında "Toplumsal Cinsiyet Eşitliği" konusu, 1. kitapta iki kez, 2. kitapta ise bir kez ele alınarak toplamda üç kez işlenmiştir. "Eşitsizliklerin Azaltılması" başlığına ise 1. kitapta iki kez, 2. kitapta ise bir kez yer verilmiştir. Örneğin 1. kitap sayfa 82'de karekodda yer alan "Ya İstiklal Ya Ölüm" filminin üçüncü dakikasında Meclis'e yeni bir isim bulmak için oylama yapıldığı görülmektedir. Bu oylama esnasında da bir kadına da söz hakkı verilmesi "Toplumsal Cinsiyet Eşitliği" konusunda önem taşımaktadır. Bunun yanı sıra, "Temiz Su ve Sanitasyon" ile "Erişilebilir ve Temiz Enerji" başlıklarının 5. sınıf Türkçe ders kitaplarında hiç yer almadığı tespit edilmiştir. Aynı şekilde, "Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar" teması da kitaplarda ele alınmamıştır.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Eğitim sisteminin temel yapı taşlarından olan ders kitapları, öğretimin kalitesini belirleyen birincil kaynak olarak kritik bir öneme sahiptir. Rymarz ve Engebretson'un (2005) araştırması, bu görüşü desteklemekle birlikte, öğretmenlerin ders kitabı kullanımının sınıf ortamında kendilerine güven ve motivasyon sağladığını ortaya koymaktadır. Ders kitaplarındaki içeriğin öğrencilerin yaşamları üzerinde doğrudan etki yarattığı da göz önünde bulundurulmalıdır.

Bu hususlar göz önüne alınarak hazırlanan bu çalışma, 2024 Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli kapsamında yenilenen 5. sınıf Türkçe ve Sosyal Bilgiler ders kitaplarının Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları'na (SKA) ne düzeyde yer verdiğini incelemeyi amaçlamıştır. Elde edilen bulgular, ders kitaplarının SKA temalarının içeriklerde yer alma düzeyi bakımından farklılıklar gösterdiğini ortaya koymaktadır. Türkçe ders kitaplarının SKA'lara daha sınırlı düzeyde yer verdiği tespit edilmiştir. Türkçe ders kitabında toplamda otuz üç kez olacak

biçimde 1. kitapta yirmi, 2. kitapta on üç kez Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları konu edilmiştir. Bu kitaplarda, "Yoksulluğa Son," "Açlığa Son," "Sağlık ve Kaliteli Yaşam," "Nitelikli Eğitim" ve "Toplumsal Cinsiyet Eşitliği" gibi başlıklar işlenmekle birlikte, bu temaların ele alınma sıklığının sınırlı olduğu ve bazı SKA başlıklarının hiç işlenmediği görülmüştür. Özellikle "Temiz Su ve Sanitasyon," "Sudaki Yaşam," ve "Erişilebilir ve Temiz Enerji" gibi başlıklar kitap içeriklerinde yer almamaktadır. SKA'ların Türkçe ders kitaplarında genellikle bireysel farkındalık yaratmaya yönelik boyutlarına odaklanıldığı anlaşılmaktadır. Bununla beraber metin içerisinde Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları'na değinilme oranı da oldukça az bulunmuştur. Bu durumun hem dersin önceliğinin dil becerileri olması hem de bu sınıf düzeyindeki temalarla ilgili olduğu düşünülmektedir.

5. sınıf sosyal bilgiler ders kitapları incelendiğinde, SKA başlıklarının daha geniş bir kapsamda ele alındığı tespit edilmiştir. 1. kitapta kır altı kez, 2. kitapta ise yirmi kez olmak üzere toplamda altmış altı kez Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları'na yer verildiği gözlemlenmiştir. "Eşitsizliklerin Azaltılması," "İklim Eylemi" ve "Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar" gibi başlıklar özellikle 1. kitapta daha yoğun sıklıkla işlenmiştir. Ancak, "Temiz Su ve Sanitasyon," "Barış, Adalet ve Güçlü Kurumlar" ve "Erişilebilir ve Temiz Enerji" gibi başlıkların ya çok sınırlı şekilde ele alındığı ya da ya da bunlara yer verilmediği gözlemlenmiştir. 2. kitapta ise bazı başlıkların daha az sıklıkta işlendiği, özellikle "Yoksulluğa Son" ve "Açlığa Son" gibi başlıklara yer verilmediği belirlenmiştir. Bu durum, kitaplar arasında SKA'ların ele alınma sıklığı açısından farklılıklar olduğunu göstermektedir. Bu duruma sınıf düzeyindeki tema dağılımının ve kitap yazarlarının tercihlerinin neden olduğu düşünülmektedir. Bunun yanı sıra Sosyal Bilgiler ders kitaplarına Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları'na haber metinleri, ulusal ortak metinler ya da etkinliklerle dikkat çekildiği gözlemlenmiştir.

Genel olarak bakıldığında; 5. sınıflar için hazırlanmış T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Orta Okul ve İmam Hatip Orta Okulu Türkçe Ders Kitabında otuz üç kez Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları'na yer verilirken T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Orta Okul ve İmam Hatip Orta Okulu Sosyal Bilgiler Ders Kitabında ise altmış altı kez Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları'na yer verilmiştir. Bilindiği üzere ders kitapları, sürdürülebilir kalkınma bilincinin öğrencilere erken yaşta kazandırılması açısından temel araçlardan biri olarak önemli bir yer teşkil etmektedir..

PEDAGOJİK ÇIKARIMLAR

Bu çalışma, sürdürülebilir kalkınma amaçlarının ders kitaplarında daha dengeli ve kapsamlı bir şekilde ele alınmasının, öğrencilerin sürdürülebilirlik bilinci kazanmalarına katkı sağlayabileceğini ortaya koymaktadır. Araştırma bulguları, eğitim materyallerinin içeriklerinde sürdürülebilir kalkınma temalarının sistematik bir şekilde işlenmesinin önemine işaret etmektedir.

SINIRLILIKLAR VE ÖNERİLER

Çalışma sonucunda ders kitaplarında SKA'ların ele alınma sıklığının oldukça iyi olduğu söylenebilir ancak diğer seviyelerdeki ders kitapları ile birlikte oluşacak görünüme bakmak gerektiği de unutulmamalıdır. Bu nedenle, SKA başlıklarının daha dengeli bir şekilde ele alınması, eksik kalan başlıkların diğer ders kitaplarının içeriklerine dahil edilerek bütüncül bir planlama yapılması yararlı olacaktır. Yapılan bu çalışmada MEB tarafından hazırlanan Türkçe ve Sosyal Bilgiler derslerinin 5. sınıf seviyesi kitapları incelenmiş olup

araştırmacıların bu tür çalışmaları farklı disiplinlerde, düzeylerde ve farklı yayınevlerinin kitapları ile yapmaları önerilebilir. Bunlara ek olarak öğrencilerin sürdürülebilirlik kavramını kavrayıp bu yönde çalışmalar yapmasına teşvik edici proje önerilerine yönelik içeriklerin de ders kitaplarında yer alması gerektiği düşünülmektedir.

Çıkar Çatışması Beyanı

Bu çalışmada herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır ve destek alınmamıştır.

Yapay Zeka Kullanım Beyanı

Bu çalışmada yapay zeka araçları yalnızca biçimsel hataların düzeltilmesi ve dil kontrolü amacıyla kullanılmıştır.

KAYNAKLAR

- Brundtland Report. (1987). *Our common future: The World Commission on Environment and Development's report*. Oxford University Press.
- Çelik, Y. (2006). Sürdürülebilir kalkınma kavramı ve sağlık. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 9(1), 19-37.
- Leal Filho, W., Brandli, L., Lange Salvia, A., Rayman-Bacchus, L., & Platje, J. (2019). Sustainable development goals and sustainability teaching at universities: Falling behind or getting ahead of the pack? *Journal of Cleaner Production*, 232, 285-294. https://irep.ntu.ac.uk/id/eprint/36717/1/14024_Molthan-Hill.pdf
- Intergovernmental Panel on Climate Change. (2018). *Global warming of 1.5°C: Summary for policymakers*. https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/sites/2/2018/07/sr15_spm_high_res.pdf
- Siraj-Blatchford, J., Smith, K. C., & Pramling Samuelsson, I. (2010). *Education for sustainable development in the early years*. World Organisation for Early Childhood Education. <http://www.omep2010.org>
- Birleşmiş Milletler [United Nations]. (2015a). *Transforming our world: The 2030 agenda for sustainable development*. www.undocs.org/A/70/L.1
- Birleşmiş Milletler [United Nations]. (2015b). *Framework convention on climate change: Adoption of the Paris agreement*. <http://www.undocs.org/FCCC/CP/2015/L.9>
- Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı [UNDP]. (2020). *Sustainable development goals*. <https://www.undp.org/content/undp/en/home/sustainable-development-goals.html>
- UNESCO. (2019). *Education for sustainable development: A roadmap*. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization.
- Sterling, S. (2010). Learning for resilience, or the resilient learner? Towards a necessary reconciliation in a paradigm of sustainable education. *Environmental Education Research*, 16(5), 511–528. <http://dx.doi.org/10.1080/13504622.2010.505427>
- Russell, B. (2009). *The prospects of industrial civilization*. Routledge.
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2021, 14 Ekim). *Milli Eğitim Bakanlığı Ders Kitapları ve Eğitim Araçları Yönetmeliği*. Resmi Gazete, sayı 31628.
- Bayram, F. Ö., & Çengelci Köse, T. (2023). Sosyal bilgiler ders kitaplarının sürdürülebilirlik bilinci açısından incelenmesi. *Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi (AUJEF)*, 7(3), 500-531. <https://doi.org/10.34056/aujef.1201038>
- Dere, İ., & Çinikaya, C. (2023). Tiflis Bildirgesi ve BM 2030 sürdürülebilir kalkınma amaçlarının çevre eğitimi ve iklim değişikliği dersi öğretim programına yansımaları. *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 13(1), 1343-1366. <https://doi.org/10.48146/odusobiad.1218188>
- Demirbaş, Ö. Ç. (2011). Coğrafya dersi öğretim programında sürdürülebilir kalkınma. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 8(2), 596-615.
- İşler, N. K. (2023). İlkokul sosyal bilgiler dersi öğretim programının sürdürülebilir kalkınma hedefleri ve yenilenmiş Bloom taksonomisi kapsamında incelenmesi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 25(2), 472-486. <https://doi.org/10.32709/akusosbil.1129679>
- Milli Eğitim Bakanlığı [MEB]. (2024). *Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli öğretim programları ortak metni*. Milli Eğitim Bakanlığı.
- Engin, H. (2010). *Coğrafya eğitiminde sürdürülebilir kalkınma, sürdürülebilirlik eğitimi ve çevre eğitimi konularının kazandırılması* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Güngör, Z. (2023). *Okul öncesi dönemdeki çocuklar için hazırlanmış resimli çocuk kitaplarının sürdürülebilir kalkınma amaçları açısından incelenmesi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Rymarz, R., & Engebretson, K. (2005). Putting textbooks to work: Empowering religious education teachers. *British Journal of Religious Education*, 27(1), 53-63.

EXTENDED ABSTRACT

The Representation of Sustainable Development Goals in 5th Grade Turkish and Social Studies Textbooks Prepared Under the 2024 Türkiye Century Education Model

This study examines the representation of the United Nations' Sustainable Development Goals (SDGs) in the 5th-grade Turkish and Social Studies textbooks prepared under the 2024 Türkiye Century Education Model. The study focuses on the visibility, thematic distribution, and representation of SDG content in these textbooks, using a document analysis method. The research evaluates how these textbooks, revised under the new educational framework, integrate SDGs to foster awareness and understanding of sustainability among students.

The findings reveal significant differences in the way SDGs are addressed in Turkish and Social Studies textbooks, with notable gaps and inconsistencies in coverage. Turkish textbooks present SDGs in a limited capacity, focusing on topics such as "No Poverty," "Zero Hunger," "Good Health and Well-being," "Quality Education," and "Gender Equality." However, critical environmental goals like "Clean Water and Sanitation," "Affordable and Clean Energy," and "Life Below Water" are entirely absent. The content primarily emphasizes individual awareness rather than providing a comprehensive understanding of global sustainability challenges.

In contrast, Social Studies textbooks include a broader range of SDGs, addressing topics such as "Reduced Inequalities," "Climate Action," and "Sustainable Cities and Communities" more frequently. Despite this broader representation, some goals, including "Clean Water and Sanitation" and "Peace, Justice, and Strong Institutions," receive minimal or no attention. This disparity indicates a lack of uniformity in the integration of sustainability themes across subject areas.

The research identifies that the Turkish textbooks include a total of 33 SDG-related instances, while Social Studies textbooks present 66 instances. The Turkish textbooks primarily focus on raising individual awareness and address SDGs through limited narratives and examples. For instance, "No Poverty" is addressed only twice in one textbook and entirely omitted in the second volume. Similarly, "Climate Action" and "Karasal Yaşam" (Terrestrial Life) are mentioned a total of five times each, while themes like "Sudaki Yaşam" (Life Below Water) are not covered at all.

Social Studies textbooks provide a relatively wider coverage of SDGs, emphasizing topics like "Reduced Inequalities" (13 instances) and "Climate Action" (9 instances). However, environmental goals such as "Clean Water and Sanitation" and "Affordable and Clean Energy"

are either underrepresented or absent. The inclusion of SDGs in Social Studies textbooks is achieved through narratives, activities, and case studies, reflecting a more structured approach to integrating these themes into the curriculum.

The findings suggest that while the Türkiye Century Education Model incorporates sustainability as a guiding principle, its implementation in textbook content is uneven. The limited inclusion of SDGs in Turkish textbooks is attributed to the subject's primary focus on language and communication skills rather than interdisciplinary themes. On the other hand, the relatively broader coverage in Social Studies textbooks demonstrates the subject's inherent focus on societal issues and civic education.

Based on the research findings, several recommendations are proposed to enhance the integration of SDGs into educational materials. Firstly, textbooks should address all 17 SDGs comprehensively to ensure balanced coverage of sustainability themes. Secondly, an interdisciplinary approach could be adopted to integrate SDG topics across different subject areas. Thirdly, activities and projects encouraging critical thinking and real-world problem-solving should be included to deepen students' engagement with sustainability concepts. Additionally, the periodic evaluation of textbook content can help align materials with SDG objectives and improve their educational effectiveness.

The results highlight the importance of systematically integrating sustainability themes into textbooks to foster a deeper understanding of global challenges among students. This study emphasizes the need for educational materials to comprehensively and equitably address SDGs, providing students with the knowledge and skills required to contribute to sustainable development.